

RECENSIONER

Etnisk komplexitet. Nordliga länder – Kulturvetenskapliga perspektiv. Magnus Berg, Riina Reinvelt, Line Alice Ytrehus (red.). Skrifter från Etnologiska Föreningen i Väst-sverige 38, Göteborg. NNF Publications 15, Åbo, 2002. 285 s. ISBN 91-85838-59-4.

Vem är ”svag” eller ”främmande”? Ja, det beror naturligtvis på perspektiv och sammanhang. Det är känsligt vad en forskare gör med sin definitions-makt när ”de andra” fokuseras. Den som skriver in en person i kategorin ”svag invandrare” riskerar att medverka till att underbygga och befästa stereotyper.

Så lyder ett av budskapen i *Etnisk komplexitet*. Fem etnologer, tre folklorister och en socialantropolog från universitet i Estland, Sverige, Danmark, Norge har bildat ETKOM – Nätverk för studier av etnisk komplexitet i Norden, och forskarna har i denna essäsamling dessutom bjudit in två doktorander från Grönlands och Tartus universitet. Resultatet är elva essäer som i huvudsak belyser ”eticitet” från ett konstruktivistiskt/postmodernistiskt kulturkritiskt perspektiv.

Det är kanske inte juste att komma med en generell kritik av en skrift med så många olika bidrag. Men om den speglar vetenskapsbildandet kring etniska relationer i Norden, så verkar dagens forskare i ämnet gå i den ”trivsselfälla”, som flera av essäerna varnar för. Ibland blir texterna väl ”logiska” i en kaotisk värld. Men det är en tänkvärd bok, som kan fungera som en kompass när man är ute i benämningarnas täta snårskog.

Det finns, som jag förstår, tre huvudspår i *Etnisk komplexitet*:

Den goda fast omedvetna forskaren

Några av essäerna fokuserar hur forskare, som tillhör en majoritetsbefolkning eller annan elit, ser på de människor som undersöks, och vilka negativa effekter detta kan få.

Anna Lundstedt, doktorand på Etnologiska institutionen i Göteborg, inleder ”eticitetsracet” med ”Forskningsetiska positioner och invandrarrepresentationer”.

Hon angriper svenska etnologers tendens att vilja binda ”invandrare” till fasta kategorier via utsorterande begrepp och miljöskildringar.

Texterna som hon studerar är från 1970–90. De är enligt Anna Lundstedt särskilt intressanta eftersom ”de utgör en kunskapsbas inom etnologin och används på grundutbildningarna i etnologi och angränsande discipliner”.

Billy Ehn fokuseras t.ex. för att han i en miljöbeskrivning från 1986 målar följande bild: ”Utanför går kvinnor i hucklen och pösiga chalvar-byxor med fullastade varukorgar. En turk från Kulu säljer grönsaker direkt till en skåpbil.”

Anna Lundstedt menar att texten är bestänkt med implicita normer, som skriver in honom i kategorin ”forskare från majoritetsbefolkningen som – visserligen med en god vilja – blickar ned på de främmande andra från sin egen normalitetsposition”. Det är i alla fall så jag tolkar hennes analys.

Hon vill att forskare ska ställa sig frågan i vilken kontext individen är marginaliserad och svag, och i förhållande till vem. Och det är förstås viktigt. Men det finns ju ofta fog för ett särskiljande eftersom många minoriteter just känner sig som ”främlingar” och ”svaga” t.ex. i egenskap av bostads- eller jobbsökande. Det stora bekymret är kanske inte att minoriteternas situation problematiseras på fel sätt utan för lite och för sällan.

Folkloristen Line Alice Ytrehus från Bergen har en idé om hur exotiseringsdilemmat ska tacklas. Hon diskuterar i sin essä, ”Hva er problemet med kulturrelativismen”, hur man kan agera för att finna en neutral åskådarposition vid studiet av en annan kultur. Hennes lösning heter ”kontextrelativism”. Metoden har ett reflexivt och processuellt angreppssätt som understryker komplexiteten i den studerade kulturen, och därför öppnar dörren för en sund kulturkritik.

Den norska folkloristen, Sidsel Therese Natland, problematiserar också forskarens förförståelse i sitt bidrag ”Sympatisk, empatisk, kritisk?” Hon utgår från en ”misslyckad” intervju, där en av hennes informanter, Siv, vägrade diskutera det överenskomna ämnet, popu-

lärlitteratur om islam, uppenbarligen orolig för att bli uthängd som rasist. Författaren befarar att hennes egen förståelse av Siv som icke reflexiv låg bakom "misslyckandet". För att klara av att skriva om känsliga ämnen, som t.ex. rasism, måste forskaren distansera sig via en "strategisk närhet", alltså en professionell inställning i intervjusituationen, menar Natland.

När majoritet för ordet

I Göteborgsforskaren Marja Ågrens artikel, "Vad sägs om finskhet?", behandlas både forskarrollen och det andra huvudspåret i boken: maktspelet mellan minoriteter och majoriteter. Här får Åke Daun, Carl-Erik Mattlar och Erkki Alanen sina fiskar varma, eftersom de, enligt Ågren, reproducerar svenska fördomar om finnar som särskilt tystlåtna, bastubadande och knivintresserade människor – och detta i en antologi som ska bidra till att ge europeer en ökad kunskap om varandra.

I sin essä "Rasism, särskild i fråga om svenskar?" lämnar Göteborgsetnologen Åsa Andersson bokens forskarrollsperspektiv och diskuterar vad som händer när svenska tonårstjejer i förorten plötsligt befinner sig i en minoritetssituation. Är det lika synd om dem, när de utsätts för personligt riktad rasism? Eller är den strukturella rasismen, som drabbar tjejernas invandrarkompisar, värre?

Får minoriteten särskilja?

I bokens övergripande inledningsartikeln skriver Riina Reinvelt och Line Alice Ytnehus, från Estland respektive Norge, att migrationsforskningen har varit problemfokuserad medan minoritetsforskningen mer har intresserat sig för identitetsbyggande.

Det verkar vara mer okej med särskiljande – från minoritetens perspektiv. I bokens båda essäer om Estland skildras två minoriteters sökande efter sin identitet i skuggan av Sovjet: ester och ingermanlänare. I de estländska forskarna Indrek Jääts "Mapping Estonian Nationalism" och Riina Reinvelts "People of Finnish Extraction" problematiseras inte kampen för särskiljandet, alltså att en minoritet vill behålla eller återfinna sin särart. Och ett spår som endast tangeras i boken är diskussionen kring frågan om det finns ett legitimt behov av positivt "särskiljande".

I ett mångfaldsperspektiv är det knappast fel att peka på skillnader, utan det är just dessa som kan vara en styrka.

Men det beror på vem som står för särskiljandet, och om detta är ett tecken på erkännande eller förtryck.

Birte Haagen, som är grönländsk antropolog, skriver om förtryckets särskiljande, när hon analyserar grönländarnas marginalisering i essän "Grönländare bosat i Danmark". Hon finner människor i spänningsfältet mellan "vi och de andra", grönländare som inte riktigt hör hemma någonstans. Därigenom för hon upp till ytan ett viktigt spörsmål, som löper likt en underförstådd ström i *Etnisk komplexitet*: Det är viktigt att fundera över skillnaden mellan självvald och tillskriven etnicitet.

Tayna Anderssons "Mellem individ og fælleskab" visar också att människor sällan vill bli erkända för just sin etniska särart. Hon skildrar genom samtal med invandrare från Ghana den privata dimensionen av etnicitet och kulturtillhörighet. Hennes intervjupersoner känner sig visserligen som ghananer, men undviker gruppens nätverk i Danmark eftersom de väljer andra vänskretsar.

Även bokens andra text om Grönland, Gitte Tróndheims, "Dansk og grönländsk identitet i Grönland", handlar om hur identitet skapas som en relationsprodukt. Det var först när danskarna kom till ön som invånarnas etnicitet definierades. Och ju mer influerade av dansk kultur befolkningen blev desto viktigare blev det att särskilja vad som är typiskt "grönländskt".

Jag avslutar med Magnus Bergs artikel "Rasism, mångkulturalism, nation", som handlar om Namibias försök att bilda en enhetlig stat på en mångkulturell grund. Kampen mot kolonialismen blev nationell istället för etnisk. Sålunda visar denna bok om etnicitet hur sammansatt ett begrepp kan vara, att det lever sitt liv på flera nivåer, och får färg i ljuset från betraktarens förståelse.

Stefan Danielsson, Lund

Upplevelsens materialitet. Tom O'Dell (red.). Studentlitteratur, Lund 2002. 217 s. ISBN 91-44-04164-0.

För första gången ordnas det i sommar dagsturer med skonaren Linnéa. Följ med ombord och njut av den mycket speciella upplevelsen att segla ett stort fartyg som Linnéa. Här får du som "matros" delta i livet ombord: sätta segel, klättra i riggen, lära dig navigera och hålla utkik.

Upplev hur Indien, som är citronens ursprungsland, eller dagens stora citronland Italien, känns lika nära som landskapet utanför ditt fönster.

Vi sägs ofta leva i en ny sorts ekonomi, en upplevel-